

Selçuklularla İlgili Lisansüstü Tezlerde Akademik Performans: Sorun Temelli Çözüm Odaklı Bir Araştırma

Selim KAYA

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye,
skaya@aku.edu.tr (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 27.08.2023

Kabul: 27.12.2023

Yayın: 31.12.2023

Keywords:

Selçuklu,
Lisansüstü,
Bibliyometri,
Analiz,
Tarih.

Türkiye’de tarih alanında ilk doktora tezi 1942 yılında, Selçuklularla ilgili ilk doktora tezi ise 1943 yılında yazılmıştır. O günden bugüne (03.06.2023) Selçuklular ile ilgili 672 yüksek lisans ve 191 doktora ve sanatta yeterlik tezi hazırlanmıştır. Bu konuda YÖK Tez Merkezi veri tabanında olan veya olmayan lisansüstü tezler tespit edilmiş, bibliyometrik analizi yapılarak çeşitli parametreler bakımından değerlendirilmiştir. Selçuklu konulu lisansüstü tezlerdeki kalitenin ve akademik performansın artmasına katkıda bulunmak ve panoramik bakış açısıyla tarihi bir perspektif ortaya koymak amaçlanmıştır. Makalemiz Selçuklu devletlerinin kuruluş ve yıkılışlarıyla bağlantılı olarak 1040 ile 1308 yılları arasında kapsamaktadır. Belirlenen tezlerin genel profilini ortaya koyabilmek için tarih metodolojisi ile literatür incelemesinden sonra bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Selçuklularla ilgili yüksek lisans tezlerinin sayısı, doktora ve sanatta yeterlik tezlerinden çok fazladır. En çok Selçuklu sanatı, en az da Selçuklular hakkında bilgi veren kaynak eserler tez konusu olarak çalışılmıştır. En fazla yüksek lisans tezi 2009, en fazla doktora ve sanatta yeterlik tezi de 2007 ve 2020 yıllarında hazırlanmıştır. 2004 yılında başlayan sayısal artış, 2019 yılında iyi bir seviyeye ulaşmıştır. Başta tarih, sonra sanat tarihi, daha sonra da İslâm tarihi ve sanatları olmak üzere toplam 42 ana bilim /sanat dalında Selçuklu konulu lisansüstü tezler hazırlanmıştır.

Academic Performance in Postgraduate Dissertations Related to the Seljuks: A Problem-Based Solution-Oriented Research

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 27.08.2023

Accepted: 27.12.2023

Published: 31.12.2023

Anahtar Kelimeler:

Seljuk,
Postgraduate,
Bibliometrics,
Analysis,
History.

The first doctoral thesis in the field of history in Turkey was written in 1942, and the first doctoral thesis on the Seljuks was written in 1943. From that day until now (03.06.2023), 672 master's and 191 doctorate and art proficiency theses have been prepared about the Seljuks. On this subject, postgraduate theses with or without in the database of YÖK Thesis Center have been identified, evaluated in terms of various parameters with analysis and criticism, and interpreted as problem-based and solution-oriented. It is aimed to contribute to the increase in the quality and academic performance of postgraduate theses on the Seljuk theme and to present a historical-philosophical perspective with a panoramic view. The theses examined cover the years between 1040 and 1308 in connection with the establishment and collapse of the Seljuk states. In order to reveal the general profile of the determined theses, the bibliometric analysis method was also used after the history methodology and literature review. The number of master's theses on the Seljuks is much more than doctorate and proficiency in art theses. Seljuk art mostly, and Source works giving information about Seljuks at least have been studied as thesis subject. The highest number of master's theses were prepared in 2009, and the highest number of doctoral and art proficiency theses were prepared in 2007 and 2020. The numerical increase that started in 2004 reached a good level in 2019. Postgraduate theses on Seljuk were prepared in 42 major sciences / arts, primarily history, then art history, and later Islamic history and arts.

Atıf/Citation: Kaya, Selim. “Selçuklularla İlgili Lisansüstü Tezlerde Akademik Performans: Sorun Temelli Çözüm Odaklı Bir Araştırma”. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)* 8 (Aralık 2023), 112-131. <https://doi.org/10.47702/sema.2023.35>

“This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)”

GİRİŞ

Ülkemizde Enstitülere bağlı ana bilim dalları bünyesinde lisansüstü tez çalışmaları yapılmaktadır. Zaman içinde ortaya çıkan şartlara bağlı olarak bazı alanlarda hazırlanan tezler sayısal bakımdan artmış veya azalmıştır. YÖK ulusal tez merkezi hazırlanan ve hazırlanmakta olan lisansüstü tezler hakkında bilgi edinme ve hazırlanmış olanlara ulaşım imkânı sunmakla önemli bir hizmet ifa etmektedir.

Lisansüstü eğitim ve tez çalışmalarının bir gelenek çerçevesinde yürütülmesi, uzman araştırmacı ve akademisyenlerin yetişmesi için gereklidir, hatta bilimsel doğru bilginin üretiminin devamlılığı ve kalıcılığı için zorunludur. Ülkenin geleceğine yapılan yatırım olduğu için de değerlidir. Bu sebeple Lisansüstü eğitimin dolayısıyla tez çalışmalarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar ihmal edilmemeli ve hassasiyetle üzerinde durulmalıdır.

YÖK Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde¹ tezli yüksek lisans programının amacı, “öğrencinin bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak bilgilere erişme, bilgiyi derleme, yorumlama ve değerlendirme yeteneğini kazanmasını sağlamak” olarak belirtilmiştir (madde 4). Doktora programının amacı, “öğrenciye bağımsız araştırma yapma, bilimsel problemleri, verileri geniş ve derin bir bakış açısı ile irdeleyerek yorum yapma, analiz etme ve yeni sentezlere ulaşmak için gerekli becerileri kazandırmak” olarak ifade edilmiştir (madde 15). Sanatta yeterlik programının amacı ise, “özgün bir sanat eserinin ortaya konulmasını, müzik ve sahne sanatlarında ise üstün bir uygulama ve yaratıcılık” olarak zikredilmiştir (madde 24). Bu durumda yüksek lisans; bilgilerin derlendiği ve yorumlandığı bir basamak, doktora ve sanatta yeterlik de bilgilerin geniş ve derin bakış açısıyla irdelenip yorumlandığı ve bağımsız araştırma yeteneğinin kazanıldığı bir üst basamaktır.² İlkinde sentez ve yorum, ikincisinde detaylı sentez, geniş perspektifle yorum ve özgün bir eser söz konusudur.

Selçuklular ile ilgili özgün eserler de doktora ve sanatta yeterlik çalışmaları ile ortaya konulmuştur. 1943 yılında; Fikret Işıltan'ın yurtdışında, Mehmet Altay Köymen'in Türkiye'de tamamladıkları ve öncülük ettikleri Selçuklu konulu lisansüstü tez çalışmaları seksen yıldır devam etmektedir. Sonraki yıllarda İbrahim Kafesoğlu, Nejat Kaymaz ve Muharrem Kemal Özergin doktora tezleri hazırlamışlardır. Işıltan ve Köymen ile birlikte bu araştırmacıların Türkiye'deki ilk kuşak olduğu söylenilebilir. Altmışlı yıllarda Erdoğan Merçil, yetmişli yıllarda Tuncer Baykara, Mikail Bayram, Hakkı Önkâl, Abdülhaluk Mehmet Çay ve yurtdışında Ahmet Yaşar Ocak; seksenli yıllarda Abdülkerim Özaydın, Refik Turan, Ali Öngül ve Salim Koca Selçuklu konulu doktora tezleri çalışan ikinci kuşak olarak ifade edilebilir. Doksanlı yıllarda Selami Sönmez, Ahmet Saim Arıtan, Ahmet Şeref Ceran, Başak İpekoğlu Acar, Sadi Süleyman Kucur, Nermin Şaman, Mehmet Saffet Sarıkaya, Hüseyin Kayhan, Süleyman Özbek, İlhan Erdem, Süleyman Genç, Mehmet Ersan, Hasan Hüseyin Adalıoğlu, Azize Yasa, Esmâ Şaziye Zeren, Ali Uzay Peker, Ahmet Akşit, Mustafa Demir, Abdurrahman Acar, Canan Parla, Emine Uyumaz, Muhammed Said Polat, Erol Altınsapan, Ahmet Altıntaş, Hüseyin Güllüce, Ahmet Ocak, Yaşar Bedirhan, Muharrem Kesik, Emin Kırkıl, Recep Gün, Meliha Yılmaz ve Sezgin Güçlüay; ikibinli yıllarda Ahmet Çaycı, Şeyda Algaç, Nakış Akgül, Selim Kaya, İbrahim Balık, Ali Üremiş, Seyfullah Kara, Zekeriya Şimşir, Mehmet Ali Hacığökmen, Mustafa Kemal Şahin, Mehmet Suat Bal, Fikri Salman, Koray Özcan, Kemal Özkurt, Sibel Çetinkaya, Fikri Salman, Sema Gündüz, Nevzat Topal, Yusuf Ayönü, Alptekin Yavaş, Cihan Piyadeoğlu, Erkan

¹ YÖK Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarihi: 20.04.2016, Sayısı: 29690.

² Sedat Karaman - Fehim Bakırcı, “Türkiye’de Lisansüstü Eğitim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5 / 2, 2010, 98-99; Tolga Gök, - İlhan Sılay, “Lisansüstü Eğitimde Yüksek Lisans ve Doktora Programına Giriş Koşullarının İrdelenmesi Üzerine Bir Çalışma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (2005), 1, 138-139.

Göksu, Ali Ertuğrul, Nusret Algan, Abdullah Bakır, Şakir Turan, Adem Arıkan, Filiz Yıldız Topçu, Tülay Metin, Mehmet Kahyaoğlu, Şükriye Karadaş, Musa Kaval, Zehra Odabaşı, Akın Tuncer, Ahmet Recep Tekcan, Nevin Ayduşlu, Nurullah Yazar, Gonca Sutay ve Nilay Ağırnaslı Selçuklu konulu doktora tezleri çalışan tarihçi, İslâm tarihçisi ve sanat tarihçilerinden bazıları³ olarak ifade edilebilir. Bindokuzyüzkırklık yıllardan ikibinli yıllara süregelen artış sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Çalışmanın Amacı, Önemi, Yöntemi ve İlgili Literatür

Bu çalışma ile YÖK Tez Merkezi'nde kayıtlı olsun veya olmasın, konusu veya içeriği Selçuklular olan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini yapmak, gelişim seyri ve durumu hakkında bir fikir edinilmesini sağlamak, tez hazırlama sürecinde olan araştırmacılara ufuk açarak farkındalık kazandırmak, yeni hazırlanacak tezlere bilimsel altyapı oluşturmak, çalışmalardaki akademik performansa dikkat çekmek, tezlerin niteliğinin artmasına katkıda bulunmak ve panoramik bakış açısıyla tarihi bir perspektif ortaya konulmak amaçlanmıştır.

Araştırma konusu, bilimsel bilginin temeli olduğu için önemlidir. Ülke geleceğine yapılan bir yatırım olduğu için önemlidir. Gençlerin ve geleceğin şekillenmesi, insan kaynaklarının doğru ve etkin kullanımı için önemlidir. Daha önce çalışılmamış bir konu olarak özgünlüğü sebebiyle önemlidir.

Araştırma problemi / hipotezleri, Selçuklu konulu lisansüstü tezlerin akademik genel görünümünün tespiti ve bulguların değerlendirilmesidir. Yöntem olarak, tarih metodolojisi ile literatür incelemesinden sonra bibliyometrik analiz, daha sonra değerlendirmeler yapılmıştır. Konu araştırılırken önce YÖK Tez Merkezi'nde kayıtlı olan, sonra da kayıtlı olmayan lisansüstü tezler tespit edilmiştir. Tezlerin tespitinde Selçuklu başlığı esas alınarak yapılacak olan çalışma eksik ve hatalı olacağı için başlık değil konu esas alınmıştır. Çünkü konusu Selçuklu olan tezlerin hepsinde “Selçuklu” sözcüğü kullanılmamıştır. Örneğin “Sahib Ata Fahrüddin Ali ve Sahib Ata Oğulları” ve “17 Eylül 1176 Myriokephalon Karamıkbeli Zaferi” başlıklı doktora tezleri “Selçuklu” sözcüğü taramasında görünmemektedir. YÖK Tez Merkezi'nde “Selçuklu” sözcüğü üzerinden tarama yapıldığında 817 adet tez listelenmektedir. Ancak bunların hepsi Selçuklu tarihini konu edinen tezler de değildir. Konya'nın Selçuklu ilçesi ile ilgili lisansüstü tezler de bu sayıya dâhildir. Ayrıca başlığında “Selçuklu” sözcüğü bulunsa bile içeriği Selçuklular ile ilgili olmayan tezler de dikkate alınmamıştır. Ancak başlığında “Selçuklu” sözcüğü bulunmasa bile içeriği Selçuklularla ilgili olan lisansüstü tezler⁴ dikkate alınmış ve çalışmamıza dâhil edilmiştir.

Çalışmada Selçukluları konu edinen, Selçuklu devletleri ile ilgili hazırlanmış bütün lisansüstü tezler esas alınmış, bibliyometrik olarak incelenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Konu edindiğimiz 863 adet lisansüstü tezin, sadece başlıkları ve yılları yazılsa bile 25 sayfadan fazla tutacağı ve 1983 sonrası hazırlanmış tezlerin bilgileri YÖK tez veri merkezinde mevcut olduğu için, tespit edilen ve incelenen tezlerin listesine kaynakça veya ek olarak metnin sonunda yer verilmemiştir.

Makale ile ilgili literatür olarak, içeriği aynı olan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak konumuza yakın olarak ifade edilebilecek bazı çalışmalar vardır. Bunlardan biri, Murat Güzeldal tarafından Ali İpek danışmanlığında 2013 yılında hazırlanan “Türkiye’de Selçuklu Tarihi Üzerine

³ Çok uzun olmaması için toplam 191 doktora tezinin sayısal olarak ilk yarısını oluşturan 1943 - 2013 yılları arasında Selçuklu konulu doktora tezi çalışan araştırmacıların isimleri verilmiştir.

⁴ Bu hususa birkaç örnek olarak; “Sultan I. Süleyman-Şah ve Anadolu’nun Türkleşip İslâmlaşmasında Rol Oynayan Unsurlar”, “Alâeddin Keykubad’ın Sosyal Devlet Anlayışı” ve “XIII. Yüzyılda Anadolu’da Dini Eğitim: Yunus Emre Örneği” başlıklı yüksek lisans tezleri ile “Sultan II. Kılıç Arslan ve Zamanı”, “17 Eylül 1176 Myriokephalon Karamıkbeli Zaferi”, “Sultan II. İzzeddin Keykavus Dönemi (1246-1262) ve “Mevlana’nın Mesnevi’sinde Dönemin Sosyo-Dini Yapısı ve Tasavvufî Hayat” başlıklı doktora tezleri örnek olarak verilebilir.

Yapılan Tezler ve Değerlendirmeleri (1990-2012)” başlıklı yüksek lisans tezidir.⁵ Pek çok problemi içinde barındıran bu çalışmada; Büyük Selçuklular ile ilgili 6 doktora, 12 yüksek lisans tezi; Türkiye Selçukluları ile ilgili 17 doktora, 54 yüksek lisans tezi olmak üzere toplamda 89 lisansüstü tezin içindekiler kısmı metin olarak yazılmıştır. Belirtilen yıllar arasında hazırlanmış olan Irak Selçukluları ile alakalı çalışmalara yer verilmediği gibi, çalışmanın neden 1990 yılından başlatıldığı ile ilgili herhangi bir bilgi de verilmemiştir. YÖK tez veri merkezinde 1990-2012 yıllarında kayıtlı Selçukluları konu edinen ve başlığında “Selçuklu” sözcüğü geçen toplam 313 tezden neden sadece 89’unun, diğer bir ifadeyle sadece %30’unun ele alındığının sebebi de, “Ulusal Tez Merkezi’nde ulaşım izni verilen tezler”e bakabilmek ve “süre azlığı” nedeniyle “hepsini görememek” olarak ifade edilmiştir. Ancak belirtilen bu sebepler mazeret olarak kabul edilemez. Çünkü Ulusal Tez Merkezi’ndeki bazı tezlerle internet ortamında ulaşılamasa bile YÖK’teki tez merkezinden bizzat ulaşım her zaman mümkün olabilmektedir. Bu çalışmada hazırlayanın da itiraf ettiği gibi belirtilen yılları içine alan bütün tezler görülmüştür. Çalışma başlığındaki “1990-2012” yılları arasında hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin sadece % 30’una bakılmıştır. Bu sebeple bilgi bakımından eksiktir, başlık ile içerik de uyumlu değildir. Çalışma, “konu” merkezli değil, “başlık” merkezli ele alınmış olması sebebiyle de sorunludur. Ayrıca bu çalışma, incelenen tezlerin içindekiler kısmındaki bilgilerin açıklama olarak sunulması, hiç tenkit ve tahlil yapılmamış olması, bakış açısı ve yorum ortaya konulmaması bakımından da problemlidir. Bizim çalışmamız, hem daha geniş bir zaman dilimini içine alması, hem hazırlanmış bütün tezleri dikkate alması, hem de bibliyometrik analiz yapılmış ve değerlendirmelerde bulunmuş olması sebebiyle bu çalışmadan çok farklıdır.

Konumuza yakın çalışmalardan biri, “Selçuklular Tarihi Alanında Yapılan Tezlerde Yaşanan Kalite ve Özgünlük Sorunu”⁶ başlıklıdır. Bu çalışmada, konu öğretim üyesi, öğrenci ve sistem kaynaklı olarak ele alınmıştır. Hazırlanan bazı tezlerin üniversitelerin bulunduğu şehir ve bölge ile kısıtlı tutulmuş olması, alana uzak öğretim üyelerinin tez savunma jürilerinde bulunması gibi yazarın tespit ettiği kalite ve özgünlük ile ilgili sorunlar ve çözüm önerileri dile getirilmiştir. Bizim çalışmamız, bu çalışmadan pek çok hususta farklılıklar içermektedir. Konumuza yakın çalışmalardan biri de, “Türkiye’de Selçuklu Tarihi Araştırmaları”⁷ başlıklıdır. Bu çalışma, 2020 yılı öncesinde Selçuklu tarihi alanında çalışan akademisyenler ve onların öğrencileri üzerine kurgulanmıştır. Araştırmacıların sadece doktora tez başlıkları belirtildikten sonra kaleme aldıkları kitap ve makaleler zikredilerek alana katkıları ifade edilmiştir. Makalemiz, bu çalışmadan usul ve yöntem olarak farklıdır.

Konumuza yakın gibi görünen ancak benzerliği olmayan çalışmalardan biri de, “Selçuklu Tarih Yazımında Metodoloji ve Terminoloji Problematikliği Üzerine Bir Değerlendirme”⁸ başlıklıdır. Bu çalışmada, lisansüstü tezler değil bazı makaleler konu edinilmiştir. Bizim çalışmamız, bu çalışmadan içerik bakımından çok farklıdır. Konumuza yakın gibi görünen ancak hiçbir benzerliği olmayan çalışmalardan biri de, “Türkiye’de Tarihçilik Konusunda Hazırlanmış Lisansüstü Tezler için Bir Bibliyografya Denemesi”⁹ başlıklı makaledir. Bu makalede, YÖK Tez Merkezi’nde bulunan tezler

⁵ Murat Güzeldal, *Türkiye’de Selçuklu Tarihi Üzerine Yapılan Tezler ve Değerlendirmeleri (1990-2012)*, (Kars: Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

⁶ Muharrem Kesik, “Selçuklular Tarihi Alanında Yapılan Tezlerde Yaşanan Kalite ve Özgünlük Sorunu”, *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri*, ed. M. A. Hacıgökmen vd. (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2020), 101-109.

⁷ Cihan Piyadeoğlu, “Türkiye’de Selçuklu Tarihi Araştırmaları”, *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri*, ed. M. A. Hacıgökmen vd. (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2020), 111-133.

⁸ Selim Kaya, “Selçuklu Tarih Yazımında Metodoloji ve Terminoloji Problematikliği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri*, ed. M. A. Hacıgökmen vd. (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2020), 135-147.

⁹ Mustafa Hizmetli, “Türkiye’de Tarihçilik Konusunda Hazırlanmış Lisansüstü Tezler için Bir Bibliyografya Denemesi”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, December, 2 / 2 (2016), 383-408.

“tarihçilik”, “tarihçiliği” ve “tarih yazıcılığı” anahtar kelimeleriyle taranmış, 83 tezden elde edilen bulgular dört başlık altında (Orta Çağ İslâm tarihçileri, Osmanlı dönemi tarihçiliği, Cumhuriyet dönemi tarihçiliği ve diğer ülkelerdeki tarihçilik) işlenmiştir. Orta Çağ tarihçiliğini konu edinen toplam 22 tezin hepsinde İslâm tarihçilerinin tezleri ele alınmıştır. İncelenen tezlerin hiçbiri Selçuklu tarihi ile alakalı değildir. Metinde tez başlığı, yazarı, hazırlandığı yer ve yıl, dipnotta ise tez hakkında (kaç bölümden oluştuğu, özeti vb.) kısa bilgiler verilmiştir. Bibliyografya denemesi olan bu çalışma ile bizim çalışmamız metod ve içerik bakımından tamamen farklıdır.

Konumuza yakın gibi görünen ancak hiçbir benzerliği olmayan çalışmalardan biri de, “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Hazırlanan Tarih Konulu Lisansüstü Tezlerdeki Eğilimler: Bir Meta-Sentez Çalışması”¹⁰ başlıklı makaledir. Bu makalede, sosyal bilgiler eğitimi içerisinde tarih öğretimi konulu lisansüstü tezler ele alınmış ve bu tezlerdeki eğilimler incelenmiştir. Bu makale de, Selçuklu tarihi üzerine değil sosyal bilgiler eğitimi alanında tarih öğretimi üzerine olması sebebiyle bizim çalışmamızdan konu ve içerik bakımından çok farklıdır.

1. Selçuklu Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi

1.1. Tezlerin Türü, Sayısı ve Yüzdeliği

Selçuklu devletleri tarihi ve medeniyetini konu edinen yüksek lisans tezleri, sayısal ve yüzdeler olarak doktora / sanatta yeterlik tezlerinin üç katından daha fazladır.

Tablo- 1: Türlerine Göre Tezler

Tezlerin Sayısal ve Yüzdeler Dağılımı		
	Sayı	Yüzde
Yüksek Lisans	672	% 77,959
Doktora / Sanatta Yeterlik	191	% 22,041
Toplam	863	% 100

Selçuklu devletleri tarihi ve medeniyetini konu edinen tezlerden 672’si yüksek lisans, 191’i doktora sanatta yeterlilik tezidir. Oransal olarak ifade edersek, Selçukluları konu edinen lisansüstü tezlerin % 77.959’u yüksek lisans, % 22.041’i doktora sanatta yeterlilik tezleridir.

1.2. Tezlerin Ana Bilim / Ana Sanat Dallarına Göre Dağılımı

Selçuklu konulu lisansüstü tezler pek çok farklı ana bilim dalında çalışılmıştır. Tespitimize göre 42 ana bilim /sanat dalında Selçuklu konulu tez hazırlanmıştır. Her ana bilim dalının kendi alanı ile ilgili Selçuklularda bir şey bulması sevindirici bir durumdur. Bir dönem dünya üzerinde söz sahibi olan ve bir medeniyet ortaya koyan Selçukluların, siyasî, idarî, askerî, iktisadî, dinî, ilmî, içtimaî ve mimarî faaliyetlerinin bir sonucu olarak hayatın her alanında ortaya koydukları yaşam biçimleri, her ana bilim dalı için çalışma konusu olabilmektedir.

¹⁰ Filiz Zayimoğlu Öztürk - Cenap Sıgnaktekin, “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Hazırlanan Tarih Konulu Lisansüstü Tezlerdeki Eğilimler: Bir Meta-Sentez Çalışması”, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5 / 1 (2021), 152-176.

Tablo- 2: Ana Bilim / Sanat Dallarına Göre Tezler

Tezlerin Ana Bilim Dallarına Göre Sayısal Dağılımı		
	Yüksek Lisans	Doktora / Sanatta Yeterlik
Tarih ana bilim dalı	431	105
Sanat (arkeoloji ve sanat) tarihi ana bilim dalı	70	40
İslâm tarihi ve sanatları ana bilim dalı	41	14
Mimarlık ana bilim dalı	27	6
Geleneksel Türk el sanatları ana sanat dalı	21	3
Seramik / cam ana sanat dalı	13	3
Temel İslâm bilimleri ana bilim dalı (İslâm hukuku, tefsir, tasavvuf, İslâm mezhepleri)	10	5
Felsefe ve din bilimleri ana bilim dalı	4	1
İlköğretim ana bilim dalı (sosyal bilgiler öğretmenliği)	7	1
Doğu dilleri ve edebiyatları ana bilim dalı	3	--
Bilişim ana bilim dalı	2	1
Resim ana bilim / sanat dalı	4	--
Güzel sanatlar eğitimi ana bilim dalı	6	1
Türk sanatı ana bilim dalı	1	1
Türk İslâm sanatı ana bilim dalı	1	3
Arkeometri ana bilim dalı	3	1
Bileşik sanatlar ana sanat dalı	1	1
Sanat ve tasarım ana bilim dalı	2	1
Temel sanat eğitimi ana sanat dalı	2	--
Kamu hukuku ana bilim dalı	1	1
Kamu yönetimi ana bilim dalı	2	--

İşletme ana bilim dalı	1	--
Sosyoloji ana bilim dalı	1	--
Kültür varlıklarını koruma ana bilim dalı	--	1
Fizik ana bilim dalı	--	1
Uygulamalı sanatlar eğitimi ana bilim dalı	1	--
Sanat politikaları ve işletmeciliği ana bilim dalı	1	--
Sanat yönetimi ana bilim dalı	1	--
El sanatları eğitimi ana bilim dalı	1	--
Plastik sanatlar ve resim ana bilim dalı	1	--
Heykel ana sanat dalı	1	--
Peyzaj mimarlığı ana bilim dalı	2	--
Grafik tasarım ana bilim dalı	1	--
Tekstil tasarım ana sanat dalı	1	--
Arkeoseramik ana sanat dalı	1	--
Türk İslâm arkeolojisi ana bilim dalı	1	--
Eski çini onarımları ana sanat dalı	1	--
Mobilya ve dekorasyon eğitimi ana bilim dalı	1	--
Ağaç işleri endüstri mühendisliği ana bilim dalı	1	--
Türk dili ve edebiyatı ana bilim dalı	1	--
Türkçe ve sosyal bilgiler eğitimi ana bilim dalı	1	--
İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği ana bilim dalı	1	--
Toplam	672	191

En çok tarih, sonra sanat tarihi, daha sonra da İslâm tarihi ve sanatları ana bilim dalında Selçuklu konulu lisansüstü tezler hazırlanmıştır. İşletme, sosyoloji, kültür varlıklarını koruma, fizik, uygulamalı sanatlar eğitimi, sanat politikaları ve işletmeciliği, sanat yönetimi, el sanatları eğitimi,

plastik sanatlar, resim, heykel, peyzaj mimarlığı, grafik tasarım, tekstil, arkeoseramik, Türk İslâm arkeolojisi, çini onarımı, mobilya ve dekorasyon, ağaç işleri endüstrisi, Türk dili ve edebiyatı, Türkçe ve sosyal bilgiler eğitimi, ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi ana bilim dallarında sadece bir adet tez hazırlanmıştır.

Bunlardan başka hazırlanmış olan tezlerden bazısının ana bilim dalı ile ilgisinin olmadığı görülmektedir. Örneğin; “Selçuklu Dönemi Taçkapıları Motifleri ve Grafik Yorumu”¹¹ başlıklı yüksek lisans tezi, İşletme ana bilim dalında hazırlanmıştır. Tez başlığının ve içeriğinin İşletme alanı ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır.

1. 3. Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Selçuklular konulu lisansüstü tezlerin ilki 1943 yılında hazırlanmıştır. Sonrasında bazı yıllarda (1944-1949, 1951-1958, 1960-1968, 1970, 1972-1974, 1976, 1979-1982, 1984) kesintiye uğramış olmakla birlikte devam etmiştir. Bu kesintiler de siyasî, iktisadî ve sosyal gelişmelerden kaynaklanmış olsa gerektir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında siyasî, ekonomik ve sosyal sorunlar, salgın hastalıklar, depremler, 27 Mayıs 1960 askerî darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası, terör olayları ve 12 Eylül 1980 askerî darbesi yaşanmıştır. 1940’lı yıllardan 1980’li yıllara kadar yaşanan olayların her birinin olumsuz etkileri ve yansımaları uzun süre devam etmiştir. Yaşanan olumsuzluklar da bilimsel araştırmaları engellemiş ve akademik performans olumsuz etkilemiştir.

Bunlardan başka 1943 yılı öncesi Türkiye’de sadece bir üniversite (İstanbul Üniversitesi) olduğunu; 1940 ile 1950 arası iki üniversite (İstanbul Teknik ve Ankara); 1950 ile 1960 arası dört üniversite (Ege, Karadeniz Teknik, Orta Doğu Teknik ve Atatürk); 1960 ile 1970 arası bir üniversite (Hacettepe); 1970 ile 1980 arası dokuz üniversite (Boğaziçi, Çukurova, Dicle, Anadolu, Cumhuriyet, İnönü, Ondokuz Mayıs, Selçuk, Uludağ, Fırat ve Erciyes); 1980 ile 1990 arası sekiz üniversite (Gazi, Akdeniz, Trakya, Mimar Sinan Güzel Sanatlar, Dokuz Eylül, Yüzüncü Yıl, Bilkent, Gaziantep) eklenmesiyle sayının yavaş yavaş arttığını da göz ardı etmemek gerekir. 1990 yılı öncesi Türkiye’deki üniversite sayısı 27’dir. Bu üniversitelerde tarih ana bilim dalında lisansüstü eğitim üniversitelerin kurulduğu yıl değil, daha sonraki yıllarda başlamıştır. Örneğin; İstanbul Teknik Üniversitesi’nde ve Çukurova Üniversitesi’nde tarih alanında lisansüstü eğitim olmamıştır. 1957 yılında kurulan Atatürk Üniversitesi 1985-1986 öğretim yılında; 1982’de kurulan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi 1990 sonrası; 1975’te kurulan Uludağ Üniversitesi 1991-1992 öğretim yılında; 1974’de kurulan Cumhuriyet Üniversitesi 1993 sonrası; 1982’de kurulan Trakya Üniversitesi 1993-1994 öğretim döneminde; 1982’de kurulan Akdeniz Üniversitesi 1994 sonrası; 1955’de kurulan Karadeniz Teknik Üniversitesi 1998-1999 öğretim döneminde; 1973’de kurulan Gaziantep ve 1975’de kurulan İnönü üniversiteleri 2000 yılından itibaren tarih alanında lisansüstü eğitime başlamışlardır. Görüldüğü gibi lisansüstü eğitim üniversiteler kurulduktan yıllarca sonra, yüksek lisans ile başlamış, sonraki yıllarda doktora da eklenmiştir. Bu sebeple 1990 yılı öncesi Selçuklularla ilgili toplam 21 lisansüstü tez hazırlanmış olması ilgisizlik duyarsızlık olarak görülmemelidir. Çünkü üniversiteler kurulur kurulmaz hemen her alanda lisansüstü eğitim başlatılamamıştır. Akademik kadroların oluşumunun ve öğretim üyesi istihdamının zaman gerektirdiği unutulmamalıdır.

¹¹ Sevil Çörekçi, *Selçuklu Dönemi Taçkapıları Motifleri ve Grafik Yorumu* (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2005).

Tablo- 3: Yıllara Göre Tezler

Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı			Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı		
Yıllar	Yüksek Lisans	Doktora / Sanatta Yeterlik	Yıllar	Yüksek Lisans	Doktora / Sanatta Yeterlik
1943	--	1	2000	10	4
1949	--	1	2001	5	4
1950	--	2	2002	8	2
1959	--	1	2003	9	1
1969	--	1	2004	15	5
1971	--	1	2005	16	4
1975	--	1	2006	10	3
1977	--	1	2007	21	4
1978	--	1	2008	17	3
1983	1	2	2009	12	3
1985	1	--	2010	23	4
1986	--	1	2011	18	4
1987	1	--	2012	15	3
1988	5	--	2013	19	6
1989	--	1	2014	25	6
1990	4	--	2015	22	6
1991	4	--	2016	27	4
1992	6	3	2017	24	15
1993	8	4	2018	47	7
1994	11	1	2019	106	11
1995	10	5	2020	17	15
1996	8	6	2021	43	11

1997	9	6		2022	51	13
1998	15	2		2023	16	4
1999	13	8				
Toplam					672	191
Genel Toplam					863	

Tablo 3’de görüldüğü üzere 1943 ile 1982 yılları arasında 10 tez, 1983 ile 1992 arası 29 tez, 1993 ile 2002 arası 140 tez, 2003 ile 2012 arası 190 tez, 2013 ile 2023 (03.06.2023) arası 494 tez hazırlanmıştır. Özellikle 2014 yılı sonrası Selçuklularla ilgili lisansüstü tezlerin sayısında ciddi bir artış vardır.

1. 4. Tezlerin Selçuklu Devletlerine Göre Dağılımı

Büyük Selçuklu Devleti varlığını devam ettirirken zamanla yeni Selçuklu devletleri ortaya çıkmıştır. Büyük Selçuklu devletinden kopan ve zaman içinde bağımsız olan bu devletler kuruluş tarihlerine göre, Kirman Selçukluları (1048-1187), Türkiye Selçukluları (1075-1308), Suriye Selçukluları (1079-1117) ve Irak Selçukluları (1118-1194)’dır.

Tablo- 4: Selçuklu Devletlerine Göre Tezler

Selçuklu Devletleri	Yüksek Lisans	Doktora / Sanatta Yeterlik
Büyük Selçuklu Devleti ile ilgili olanlar	112	32
Kirman Selçuklu Devleti ile ilgili olanlar	3	1
Türkiye Selçuklu Devleti ile ilgili olanlar	441	132
Suriye Selçuklu Devleti ile ilgili olanlar	1	1
Irak Selçuklu Devleti ile ilgili olanlar	13	3
Birden fazla Selçuklu Devleti ile ilgili olanlar	102	22
Toplam	672	191

Tablo 4’de de görüldüğü üzere en çok Türkiye Selçukluları konusunda tez hazırlanmıştır. Bu sayısal fazlalıkta muhtemelen içinde yaşanan coğrafyaya duyulan özel ilginin etkisi vardır. İkinci sırada Büyük Selçuklular ile ilgili tezler yer almıştır. En az Suriye Selçukluları ile ilgili tez

hazırlanmıştır. Selçuklu devletlerinin her birini konu edinen tezler olduğu gibi bazılarını veya hepsini bir arada ele alan tezler¹² de azımsanmayacak sayıda.

Irak / Suriye / Kirman Selçukluları dönemini konu alan tezlerin sayısı azdır. Bunun sebebi olayların gerçekleştiği coğrafyanın uzaklığı, az bilinirlik yanında bilgi ve motivasyon eksikliği, ayrıca Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçukluların tarih boyunca daha çok gündemde kalmış olmasından kaynaklanmış olsa gerektir.

Elbette Anadolu'ya yönelik seferler ve Malazgirt zaferi ve Anadolu'nun kapılarının Türklere açılması, Abbasilerle ilişkiler, Büyük Selçukluların var oluş mücadelesi, icraatları ve sosyo kültürel yaşamları tez konularına yönelimler noktasında etkili olmuştur. Ayrıca Büyük Selçuklular döneminde ortaya çıkan Hasan Sabbah'ın faaliyetlerinin ve Bâtini düşüncenin ilgi ve merak uyandırmasının da etkili olduğu düşünülebilir. Türkiye Selçukluları da Anadolu'da yaşayanlar için elbette ilgi çekmiştir. Şehirlerinin tarihini ve aynı coğrafyada yaşamış ecdadını tanıma, kendinden önceki zamanları öğrenme isteği de insanları cezbetmiş ve böylece Türkiye Selçukluları üzerinde çalışmalar yoğunluk kazanmıştır denilebilir.

1. 5. Tezlerin Konularına Göre Dağılımı

Selçuklu devletleri tarihi ve medeniyetini ele alan lisansüstü tezler çeşitli konu başlıkları altında incelendiğinde, tablo 5'de de görüldüğü üzere en çok Selçuklu sanatı, en az da Selçuklu kaynak eserlerinin çevirisi üzerine olduğu görülmüştür.

Tablo- 5: Konularına Göre Tezler

Konularına Göre Tezler	Yüksek Lisans	Doktora / Sanatta Yeterlik
Selçuklu siyasî-idarî hayatını konu edinen çalışmalar	91	17
Selçuklu askerî faaliyetlerini konu edinen çalışmalar	26	3
Selçuklu dini tasavvufî hayatını konu edinen çalışmalar	29	15
Selçuklu ilmi hayatını konu edinen çalışmalar	26	6
Selçuklu iktisadî hayatını konu edinen çalışmalar	25	1
Selçuklu kültür hayatını konu edinen çalışmalar	30	5
Selçuklu sosyal hayatını konu edinen çalışmalar (hukuk, vakıf, sağlık, evlilik, gayri müslimler, isyanlar, asayiş vd.)	99	24
Selçuklu teşkilatını ve kurumlarını konu edinen çalışmalar	23	8
Selçuklularda imar faaliyetlerini konu edinen çalışmalar	46	19

¹² Tezler ve künyeleri hakkında bilgi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>'de bulunduğu için burada sadece tez başlıkları verilmiştir: *Büyük Selçuklu, Irak Selçuklu ve Kirman Selçuklularının Ölümleri ve Gömülü Oldukları Yerler*; *Selçuklu Devletlerinde Suikastlar*; *Selçuklular Döneminde Sağlık Kurumları*; *Selçuklularda İstihbarat Faaliyetleri*; *Selçuklularda Gulam Sistemi*.

Selçuklu sanatını konu edinen çalışmalar	130	48
Selçuklu sultanlarını konu edinen çalışmalar	40	16
Selçuklu devlet adamlarını konu edinen çalışmalar	37	--
Selçuklular döneminde şehir/bölgeleri konu edinen çalışmalar	62	24
Kaynak eserlerde Selçuklular konulu çalışmalar	8	5
Toplam	672	191

Selçuklu sanatı konusunda; niş, bezeme, motif, figür, yazı, nakış, tezyinat, çini seramik vd. hususlarda toplam 178 lisansüstü tez hazırlanmıştır. İkinci sırada sosyal hayatı esas alan tezler çalışılmıştır. Sosyal hayatın içinde yer alan vakıflar, evlilikler, kölelik, gayr-i müslimlerle ilişkiler, isyanlar, suçlar-cezalar, adalet uygulamaları vd. konularda toplam 122 lisansüstü tez yapılmıştır. Üçüncü sırada Selçuklu siyasî-idarî hayatını konu edinen tezler hazırlanmıştır. Çeşitli devletlerle ilişkiler, kuruluş-yıkılış dönemleri ve saltanat mücadeleleri, politik karar ve uygulamalar vd. konularda toplam 101 lisansüstü tez çalışılmıştır. En az tez çalışması, Selçuklu kaynaklarının Türkçeye çevirisinde olmuştur.

2. Bulgular / Değerlendirmeler

Selçuklular ile alakalı hazırlanmış tezler içinde kısa bir zaman dilimini konu edinen tezler olduğu gibi konusu “genel” olarak tanımlanabilecek tezler de görülmektedir. Selçuklu vezirlerinin veya önde gelen devlet adamlarının ya da tasavvuf erbabının konu edinildiği tezlerin¹³ her birinin müstakil olarak çalışılmasına imkân verecek kadar belge ve bilgi varken, ayrı ayrı çalışılmayıp / çalıştırılmayıp hepsini bir arada konu edinen tezler ile muhtemelen genel bir bakış açısı ortaya konulmak istenilmiş olabilir. Ancak bu tarz pek çok şahıs ya da olayı konu edinen tezlerde alt başlıklar yeterince işlenilememektedir. Bilgileri bir araya toplamak amacıyla hazırlanan, konusu çok geniş olan, kapsam ve sınırlılıkları olmayan çalışmalar tez özelliğini kaybetme riski taşımaktadır. Konunun genişliği sebebiyle detaylı olamayan bu çeşit tezler, yorum ve değerlendirmeler de yoksa derleme özelliği arz eden nakillerden ibaret bir çalışma haline dönüşmektedir ki bu durum da tezin hazırlanış mantığına uygun değildir.

Selçuklu tarihinin bazı konularında hazırlanan lisansüstü tezler sayısal olarak epeyce bir yekûn oluşturmaktadır. Mesela Selçuklu ve Abbasi devletleri arasındaki ilişkiler konusunda 1990, 1991, 1993, 1998, 2010, 2013, 2017, 2018 ve 2022’de yüksek lisans ve 1996, 1997 ve 2013 yıllarında doktora tezleri hazırlanmıştır. Bu tezlerin¹⁴ bazılarında farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında

¹³ Örneğin; *Büyük Selçuklu Devleti Vezirleri, Türkiye Selçuklu Devlet Adamları (1075-1308); Türkiye Selçuklu Devleti ve Vezirleri; Türkiye Selçukluları’nda Mutasavvıflar (1075-1308); Selçuklu Vezirleri (Dusturu’l-Vüzera’ya Göre); Büyük Selçuklu Devleti Emir ve Komutanları*. Başlıkları verilen bu tezler ve künyeleri hakkında geniş bilgi için bakınız: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.

¹⁴ *Tuğrul Bey Zamanında Selçuklu İslâm Dünyası İlişkileri; Tuğrul Bey Dönemi Selçuklu Abbasi İlişkileri; Sultan Melikşah Döneminde Büyük Selçuklu Abbasi İlişkileri; Büyük Selçukluların Yıkılışı Döneminde Selçuklu Hilafet İlişkileri; Selçuklu Sultanı Sencer’in Din Siyaseti (Abbasi Halifeliği ve İslâmlerle İlişkileri); Abbasi Halifeleri ile Büyük Selçuklu Sultanları Arasındaki Münasebetler; Abbasi Halifeleri ile Selçuklu Sultanları Arasındaki İlişkiler; Büyük Selçuklu Devleti ile Abbasi Halifeliği Münasebetleri; Büyük Selçuklu Devleti*

farklı yorum ve değerlendirmeler olmakla birlikte özellikle sonraki yıllarda hazırlanan bazı tezlerde içerik bakımından benzerlikler yanında metinde yorum ve değerlendirmelerin yok denilecek kadar az olmasından kaynaklı önemli bir sorun da dikkat çekmektedir.

Selçuklu Bizans ilişkileri ve etkileşimi konusunda 2007, 2020 ve 2021 yıllarında hazırlanan doktora tezleri dışında 1994, 1998, 2001, 2007, 2008, 2014 ve 2019 yıllarında hazırlanan yüksek lisans tezlerinde de benzer durum görülmektedir.¹⁵ Selçuklu İlhanlı (Moğol) ilişkilerini konu edinen 1995 yılında hazırlanan doktora tezinden sonra 1999 ve 2010, 2017 yıllarında hazırlanan yüksek lisans tezlerinde de benzerliklerle karşılaşmaktadır.¹⁶ Ayrıca İlhanlıların istibdadı döneminde Anadolu'daki gelişmeleri konu edinen 1999, 2001, 2014, 2018, 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında 9 yüksek lisans, 4 doktora olmak üzere toplam 13 tez hazırlanmıştır.¹⁷ Moğol istilası temalı bu tezlerde de Selçuklularla olan ilişkiler anlatılmıştır. Dolayısıyla Selçuklu İlhanlı (Moğol) ilişkilerini konu edinen tezler de sayısal olarak önemli bir yekûn oluşturmaktadır. Benzer durum Selçukluların Bâtıniler ve Bâtını düşünce ile mücadelesini¹⁸ ayrıca Selçuklu iktisadî hayatını, ticarî ve ekonomik politikalarını konu edinen tezlerde¹⁹ de görülmektedir. Bu tezlerden sonraki yıllarda hazırlananlar aynı bilgileri sunduğu için tekrar algısına neden olmaktadır.

zamanında Bağdat Halifeliği ile Siyasî Kültürel Dini İlişkiler; Büyük Selçuklu Devleti ile Abbasi Halifeliği İlişkileri ve Bu İki Hanedan Arasındaki Evlilikler; Selçuklu Abbasi Hilafeti İlişkilerinde Siyasî Evlilikler; Selçuklu ve Abbasi Hanedan Evliliklerindeki Çeyizlerin Siyasî ve Ekonomik Boyutu. Başlıkları verilen bu tezler ve künyeleri hakkında geniş bilgi için bakınız: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.

¹⁵ *İznik-Bizans İmparatoru 3.Ioannes Dukas Vatatzes Devri (1222-1254) ve Türkiye Selçuklu Devleti ile İlişkiler; Anadolu Selçuklu-Bizans İlişkileri; Türkiye Selçukluları-Bizans Münasebetleri (1075-1116); Batı Anadolu'da Selçuklu Bizans Kültürel Etkileşimi; Selçuklu-Bizans Münasebetleri (1116-1308); Anadolu Selçuklularının Batı Anadolu Politikası ve Bizansla Münasebetleri; Alime Gül, Selçuklu-Bizans Anlaşmalarının Değerlendirilmesi (1048-1211); Anadolu Selçuklu Devleti ile Bizans İmparatorluğu Arasındaki Siyasî ve Askerî İlişkiler (1075-1220); Anadolu'da Selçuklu-Bizans Kültürel Etkileşiminin Sanata Yansımaları; Onikinci ve Onüçüncü Yüzyıllarda Anadolu'da Bizans-Selçuklu Kültürel İlişkileri ve Yerel (Yerleşik) Sanat.* Başlıkları verilen bu tezler ve künyeleri hakkında geniş bilgi için bakınız: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.

¹⁶ *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308); Türkiye Selçuklu-Moğol Siyasî İlişkileri (XIII.yüzyıl); Mengü Han Döneminde (1251-1259) Selçuklu Moğol İlişkileri; 1240-1256 Yılları Arasında Anadolu Selçuklu Moğol İlişkileri.* Başlıkları verilen bu tezler ve künyeleri hakkında geniş bilgi için bakınız: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.

¹⁷ *Moğol İstilas Döneminde Anadolu; Anadolu'da Moğol İsyanları ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yıkılışı; Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğollara Karşı İttifak Arayışları (1220-1277); İlhanlılar Döneminde Anadolu'da Yaşanan Askerî ve Siyasî Olaylar; Moğollar Döneminde Anadolu'da Yaşanan Türk İnsan Kaybı; İbnü'l-Esir'in el-Kamil fi't-Tarih Adlı Eserinde Selçuklular ve Moğollar; Moğol İstilas Sonrası Türkiye Selçuklu Devleti'nde Görülen Türkmen Kökenli İsyanları; Moğol Vali ve Noyanları (1206-1259 Yılları Arası); Necmeddin-i Kübra ve Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Moğollarla Mücadelelerindeki Cihad Anlayışları; İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyasetleri; Moğol İstilas ve Türkiye Selçuklu Devleti; Anadolu Selçuklu Çağı Mimarisinde Moğol İstilas Sonrası Değişim Dönüşüm ve Süreklilik; Moğol İlhanlı Hâkimiyeti Altındaki Anadolu'da Çıkan İsyanlar (1243-1335).* Başlıkları verilen bu tezler ve künyeleri hakkında geniş bilgi için bakınız: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.

¹⁸ *Büyük Selçuklular Döneminde Bâtıniler ile yapılan Mücadeleler; Büyük Selçuklu Devleti'nin Bâtınilerle Siyasî, Askerî, Kültürel Mücadeleleri; Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Batını Hareketi: Hasan Sabbah ile İlk Halefleri ve İran Nizari İsmailileri; Selçuklu İran'ında Batını /Ezoterik Bir Yapılanma: Alamut Nizari İsmaili Örgütünün Teşekkülü (464-518/1072-1124); Hamdullah el-Müstevfi'nin Tarih-i Güzide Adlı Eserine Göre Selçuklular Zamanında Bâtınilik; Selçuklular Çağında Bâtınilik: Karmatiler Örneği.* Başlıkları verilen bu tezler ve künyeleri hakkında geniş bilgi için bakınız: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.

¹⁹ *Anadolu Selçuklularında Ticari Hayat; 12 ve 13.yüzyıllarda Anadolu Selçuklu Devleti'nde Ticaret Hayatı; Türkiye Selçuklularında Ticari Hayat (1220-1277); Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Anadolu'da Ticaret ve Ticaret Yolları; Anadolu Selçuklu Devleti Ticaret Politikaları; Selçuklularda İktisadi Hayat; Türkiye Selçuklularında İktisadi Yapı (1155-1243); Türkiye Selçuklu Devleti'nin Uyguladığı Ekonomik Politikalar.*

Selçuklu askerî faaliyetleri ile ilgili olarak; Selçuklu ordusunun savaş stratejisini ve sanatını konu edinen tezler hazırlanmıştır.²⁰ Ancak doktora tezinden sonra yüksek lisans tezi olarak aynı konunun hazırlanmış olması nasıl değerlendirilmelidir? Doktora tezinde ne eksik kalmıştır ki yüksek lisans tezine gerek duyulmuştur? İlgili tezde bu hususun açık açık belirtilmemiş olması, bir eksiklikten veya sorundan kaynaklanmaksızın çalışıldığı, aynı zamanda var olan bilgilerin tekrarlandığı kanaatine neden olmaktadır.

Selçuklu devlet adamlarını konu edinen tezler içinde en çok Sahib Ata Fahreddin Ali çalışılmıştır. Türkiye Selçukluları devrinin önemli devlet adamlarından biri olan ve unvanı bir beyliğe ad olarak verilen Sahib Ata Fahreddin Ali'yi konu edinen, mimari ve sanat tarihi alanındaki tezler dışında, tarih alanında 1994'de ve 2005'de yüksek lisans, 2005'te doktora, 2019'da ve 2020'de tekrar yüksek lisans olmak üzere toplam 5 tez hazırlanmıştır.²¹ Doktora tezinden sonra 2 yüksek lisans tezi yapılmış olmasının sebebi olarak ilgili tezlerde bir bilgi yoktur. Doktora tezinde olmayan, eksik kalan veya unutulmuş nedir? Sorusunun cevabı, izahı ve açıklaması yoktur. Doktora tezinin olduğu bir konuda yüksek lisans tezi yapılmış olması, o konu ile ilgili mevcut çalışmaları bilmemekten kaynaklanan bir durum olsa gerektir.

Öğrencinin tez konusu ile ilgili detaylı araştırma yapmaması sebebiyle bilmemesi, görmemesi veya görmez gelmesi belki bir nebze anlaşılabilir ama danışmanın yapılmış olan lisansüstü tezlerden habersiz olması, konu ile ilgili literatüre ve çalışmalara uzak kalması önemli bir sorundur. Akademisyenin her zaman kendini geliştirmek gibi bir sorumluluğu vardır. Alanı ile ilgili akademideki gelişmelerden haberi olmayan akademisyenin öğrencilerine faydalı olması ve katkıda bulunması da beklentinin çok altında kalmaktadır.

Birbirini tekrar eden önemli sayıda tez bulunmaktadır. Aynı konuda veya benzer başlıkla yapılan bütün tezlerde kaynaklara dayalı bilgide farklılık olmasa bile bakış açısı ve değerlendirmelerde farklılıklar olması yani bir özgünlük söz konusu olmalıdır. Öğretim üyelerinin aynı veya benzer konularda tekrar tez konusu vermesi neticesinde özgünlük sorunu ortaya çıkmaktadır.²² Lisansüstü tezlerde aynı konunun tekrar tekrar defalarca çalışılması çok önemli bir problem olarak önümüzde durmaktadır. Aslında tekrar probleminin ortadan kaldırılmasına yönelik YÖK nezdinde bazı kararlar alınmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu hususta bir bilgi ağı oluşturulmuş, hazırlanmakta olan tez başlıkları hakkında bilgi edinilmesi sağlanmıştır. Ancak sunulan bu verilerden öğrencinin haberinin olmaması, danışmanın ilgisizliği, denetim kontrol mekanizmasının aktif işletilememesi gibi sebeplerle tez konularında tekrarlar devam etmektedir. Bu durum çözüme kavuşturulması gereken önemli sorunlardan biri olarak dikkat çekmektedir.

Elbette içinde bilgi eksiklikleri, hatalar veya yanlış değerlendirmeler olan ya da olduğu düşünülen çalışılmış bir tez konusunun yeniden çalışılması mümkündür. Hatta daha önce çalışılmış bir konunun yeni bir metot veya bakış açısı ya da ortaya çıkan yeni bilgi ve belgeler ışığında yeniden çalışılması da gereklidir ve bu tekrar olarak değerlendirilmemelidir. Ancak bu hususlar söz konusu

²⁰ *Selçuklular Devrinde Askerî Teşkilat; Selçuklu Coğrafyasında Türklerin Savaş Sanatı (XI-XIV.yüzyıl); Selçuklu Hükümdarlarının Başkomutanlık Özellikleri; Türkiye Selçukluları'nda Ordu; Türkiye Selçuklularında Ordu; Selçuklu Devri Savaşlarında Strateji ve Taktik; Selçuklu Devri Savaşlarında Sürpriz Baskın Korku ve Panik; Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Büyük Seferler ve Sefer Güzergahları.* Başlıkları verilen bu tezler ve künyeleri hakkında geniş bilgi için bakınız: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.

²¹ *Sahib Ata Fahreddin Ali ile Oğulları; Selçuklu Veziri Fahreddin Ali (Sahib Ata); Sahib Ata Fahreddin Ali ve Sahib Ata Oğulları; Türkiye Selçuklu Devleti Vezirlerinden Sahib Ata Fahreddin Ali (Hayatı ve Siyasî Faaliyetleri); Anadolu Selçuklu Devleti Adanı Sahip Ata Fahreddin Ali.*

²² Kesik, "Selçuklular Tarihi Alanında Yapılan Tezlerde Yaşanan Kalite ve Özgünlük Sorunu", 103.

değilse ortaya çıkan tezler, aynı bilgileri defalarca yazmak ve tekrarlar yapmaktan öte bir anlam ifade etmemektedir.

Bir tez konusunun farklı ana bilim /sanat dallarında çalışılması tekrar olarak görülmemeli, farklı disiplinlerin konuya farklı yaklaşımı olarak değerlendirilmelidir. Tarih ana bilim dalında çalışılmış olan bir konunun, başka bilim dallarında çalışılması doğaldır, hatta faydalıdır. Sadece kapsam ve sınırların iyi belirlenmesi zarureti olmaktadır. Örneğin Nizamülmülk'ün eserinin bir tarihçi tarafından incelenmiş olması, bir kamu yönetimi ve siyaset bilimci tarafından ele alınmasına engel değildir. Hatta ilmî gelişme için gereklidir. Aynı konuyu bir araştırmacının tarih perspektifinden diğerinin kamu yönetimi perspektifinden incelemesi bilime katkıdır. Ancak sınırlar karışmamalı, karıştırılmamalı, biri diğerinin alanına girmemelidir.

Tez başlığı veya konusu tekrar gibi görünen ancak tekrar olmayan tezler de vardır. Özellikle YÖK tez veri merkezi hizmete girmeden önce hazırlanmış olan tezler için tekrardan bahsetmek doğru bir yaklaşım olmasa gerekir. Bilgisayar ve internetin, haberleşme ve iletişimin kolay olmadığı zamanlarda özellikle de 2000 yılı öncesi hazırlanan tezlerde tekrarlar olduğu düşünülmemelidir. Günümüzdeki imkânların olmadığı o zaman diliminde araştırmacıların birbirlerinden habersiz farklı şehirlerde benzer konularda tezler çalışmış olmaları doğaldır. Ancak 2010 yılı sonrası yapılan tezler için aynı şeyleri söylemek mümkün görünmemektedir.

Özellikle 2014 yılı sonrası Selçuklularla ilgili lisansüstü tezlerin sayısında ciddi bir artış vardır. Çünkü tarih, kimlik edinmeyi sağlamanın yanında kanıtı değerlendirme yeteneği, ayrıca çatışan yorumları değerlendirme becerisi kazandırdığı gibi, geçmişteki değişim örneklerini değerlendirme tecrübesi de kazandırmaktadır. Olgular ve olayları anlamada çağımız ve yaşamlarımız için yakın bir arka plan sağlamaktadır.²³ Türklerin Müslüman oluşu, Anadolu coğrafyasına gelişleri, mücadeleleri kadar yaşamları ve kültürleri de ilgi çekmekte, bu durum Selçuklu tarihine de yansımaktadır. Tarihi olay ve olguları öğrenmek ve anlamak aslında bugünü anlamlandırmaktır. Çünkü tarih; değişimi, gelişimi ve içinde yaşanılan toplumu anlamayı sağlamaktadır. Bütün bu kazanımlar tarihe yönelmeye neden olmakta, bu bağlamda Türk tarihinin önemli bir dönemi olarak Selçuklular da araştırılmaktadır.

Farklı coğrafyalarda farklı isimlerle yaklaşık üç asır hüküm süren, icraatları ve kurumlarıyla bir medeniyet ortaya çıkaran ve kendinden sonraki devletleri de etkileyen Selçukluların ilgi görmesi, merak edilmesi ve araştırılması olağandır ve olması gerektir. Selçuklularla ilgili lisansüstü tezlerdeki sayısal artış bu bağlamda değerlendirilmelidir. Ayrıca ulaşılan yeni kaynakların etkisi, sosyal ve siyasî hadiseler, yaşanılan coğrafya ile kurulan bağ da sayısal artışta göz ardı edilmemesi gereken etkenlerdendir. Bütün bunlara ek olarak son zamanlarda artan tarihi film ve dizilerin de etkisinin olduğu düşünülebilir. “Muhteşem Yüzyıl”, “Fetih 1453”, “Fatih”, “Çanakkale 1915”, “Çanakkale Yolun Sonu”, “Eve Dönüş: Sarıkamış 1915” gibi filmlerden başka, Türkiye Selçuklu tarihinin son dönemlerini ve Osmanlı kuruluşunu konu edinen 2014 yapımı “Diriliş Ertuğrul” dizisi dikkatleri Osmanlı kuruluşu kadar Selçuklular üzerine de çekmiştir. Yeni tarihi bilgi ve belgelerin verdiği heyecanın, görsel medyada yer alan pek çok hususun, duygu ve düşünceler kadar yönelişleri de etkilediği bilinmektedir. Bu durum da Selçuklu konulu lisansüstü tezlerin 2015 ile 2020 yıllarında artış göstermesindeki etkenlerden biri olarak düşünülebilir. Çünkü tarihi film ve dizilerde geçen konular da zaman zaman merak saikiyle araştırılmakta, tez şeklinde akademik yansımaları da söz konusu olabilmektedir.

²³ Peter N. Stearns, “Neden Tarih Öğreniyoruz? (Why Study History?)”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Türkçe terc. Erkan Dinç, (2009) 2/1, 119-125.

Selçuklularla alakalı lisansüstü tezlerde nadir olarak çok az sayıda tezin ana bilim dalı ile ilgisinin olmadığı görülmektedir. Örneğin; “Selçuklu Dönemi Taçkapıları Motifleri ve Grafik Yorumu”²⁴ başlıklı yüksek lisans tezi, İşletme ana bilim dalında hazırlanmıştır. Tez başlığının ve içeriğinin İşletme alanı ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Belki “sanat yönetimi” veya “sanat işletmeciliği” bilimi çerçevesinde kaleme alınmış olabilir diye düşünülse bile tez başlığı böyle algılaya ve anlama müsaade etmediği gibi, tezin içeriği de bu düşünceyi desteklememektedir. Disiplinlerarası bir çalışma olabilme ihtimali de söz konusu değildir. Sanat tarihi veya sanat tasarımı ya da Türk İslam sanatları ana bilim / sanat dalında hazırlanmış olması beklenen tezin İşletme ana bilim dalında “Selçuklu Dönemi Taçkapıları Motifleri ve Grafik Yorumu” başlığıyla hazırlanmış olması akademik teamüllere uygun değildir. İşletme ana bilim dalında hazırlanan bir tezin; lojistik, muhasebe, ekonomi, sermaye, pazarlama, üretim, tüketim ve girişim gibi konularda olması beklenilir. Ancak adı geçen tezin işletme konularıyla hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Yazarı tarafından tezin konusu; Selçuklu dönemi motif, bezeme ve süslemelerin evrensel dili; tezin kapsamı da Selçuklu dinî mimari elemanlarının taçkapılarda kullanılan bezemeleri ve günümüz örnek kullanımı olarak ifade edilmiştir. Tez hazırlanırken birinci aşamada bezemeler, kavramsal karşılıkları, dini yapılar ve taçkapı ilişkisi; ikinci aşamada da taçkapı bezeme sisteminin temel prensipleri incelenmiştir. Başlığı da içeriği de İşletme alanıyla ilgili olmayan Selçuklu konulu tezde akademik yanıtma durumu söz konusu olmaktadır.

Selçuklu konulu lisansüstü tezlerde karşılaşılan sorunlardan biri de, yabancı dildeki bir eserin Türkçeye çevrilmesidir.²⁵ Tenkit, mukayese veya değerlendirme içermeyen çeviri, tez çalışması olarak düşünülmemelidir. Çünkü tercüme ile bilgiler bir dilden başka bir dile aktarılmış olmaktadır. Aynen çevirilerde yeni bir bilgi, yaklaşım ve yorum ortaya konulmuş olmadığı için orijinallik de söz konusu olamamaktadır.²⁶ Çeviride yapılan dilden dile aktarma olduğu için hazırlayana dil yeteneğini geliştirmekten başka ciddi bir kazanım sağlamamaktadır. Tercüme edilen eser özgündür ama çeviri özgün bir eser değildir. Hâlbuki tez özgün olmalıdır. Bu sebeple yaşayan dillerden birinde yazılmış bir eserin aynen çevirisi, yüksek lisans tezi olarak bile düşünülmemelidir. Bir doktora tezinde olması gereken detaylı sentez ve geniş perspektifli yorum ile özgün bir eser ortaya konulması çeviri eser ile mümkün olmamaktadır. Araştırmacı adaylarının yaşayan Batı ya da Doğu dillerinden en az birini bilmesi bir zarurettir. Dolayısıyla çeviri ile alana katkı sağlanmış, bilim dünyasına özgün bir eser kazandırılmış olmamaktadır. Bu sebeple lisansüstü tezlerde bir eserin çevirisi eğer tahkikli ve mukayeseli yapılamayacaksa konu olarak çalışılmamalı / çalıştırılmamalıdır.

Selçuklularla alakalı lisansüstü tezlerde karşılaşılan sorunlardan biri de, Türkçeye çevirisi yapılmış Türk alfabesiyle yazılı Türkçe bir eserin içinden bir konunun çalışılması / çalıştırılmasıdır. Her zaman her yerde bulunabilen Türkçe bir eseri temin etmekte, hiç kimse hiçbir zaman zorlanmamaktadır. Hal böyle olunca Türkçe bir kitabın farklı sayfalarında bulunan bilgileri bir araya getirmek, derleme özelliği bile arz etmeyen bir yazı kaleme almaktan öte bir anlam ifade etmemektedir. Bu çeşit tezler²⁷ mukayese, tahlil, yorum ve değerlendirmeler içermiyorsa, bilim dünyasına katkı sunmadığı gibi özgünlük bakımından da sorunludur. Araştırma inceleme konusu

²⁴ Sevil Çörekçi, *Selçuklu Dönemi Taçkapıları Motifleri ve Grafik Yorumu* (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2005).

²⁵ Hasan-ı Yezdi'nin Câmîu't-Tevârih-i Hasenî isimli eserinin Selçuklular kısmı (Giriş - Farsça Metin - Türkçe tercüme).

²⁶ Kesik, “Selçuklular Tarihi Alanında Yapılan Tezlerde Yaşanan Kalite ve Özgünlük Sorunu”, 104.

²⁷ Örnek; *İbnü'l-Esir'in (1160-1232) el-Kamil fi't-Tarih Adlı Eserine Göre Haçlı Seferleri; İbnü'l-Esir'e Göre Kutalmışoğullarının Anadolu'da Birliği Sağlama Yönünde Diğer Beyliklerle Mücadelesi (1071-1192); İbnü'l-Esir'in el-Kamil fi't-Tarih Adlı eserine göre Kürtler ve yaşadıkları bölgeler; İbnü'l-Esir'in el-Kamil fi't-Tarih adlı eserinde Selçuklular ve Moğollar* başlıklı tezler.

yapılan eseri eline alan herkes, tez konusu olan bilgilere rahatlıkla ulaşabilme imkânına sahip ise bu tez, ne derlemedir ne de tezde olması gereken özelliklere sahiptir. Bu sebeple tahkik, mukayese, tahlil, yorum ve değerlendirme yapılmamış tezler ilmî olarak sorunludur.

Selçuklu konulu tezlerde karşılaşılan sorunlardan biri de, giriş bölümünde tezin çerçevesinin, kapsamının, sınırlılıklarının ve daha önce yapılmış çalışmaların olup olmadığının ifade edilmemesidir.²⁸ İlke olarak giriş kısmında verilmesi gereken bu bilgiler bazı tezlerde ihmal edilmekte, tez konusuyla ilgili yapılmış çalışmalara değinilmemesinin bilgi eksikliğine sebep olacağı düşünülmektedir. Bu sorun ile bağlantılı başka bir sorun da tezlerdeki bölümlendirme sorunudur. Bazı tezlerde konu birinci bölüm ile başlaması gerekirken başlamamakta, konuya ikinci veya üçüncü bölümde başlanmaktadır.²⁹ Asıl konuya dâhil olmayan, asıl konuya hazırlık ve altyapı olarak girişte verilmesi gereken bilgiler bölüm yapılmaktadır. Bu durumda üç bölüm halinde sunulan tez hakikatte iki bölüm olmaktadır. Girişte olması gereken bilgiler bölümde verilerek iç tutarlılık ihmal edilmektedir. Bunlara ek olarak bazı tezlerde konuyla doğrudan ilgisi olmayan hususların veya “malûmun ilâmî” olan bilgilerin verilmesi³⁰ de, sıkıcılık ve sayfa çokluğu dışında bir anlam taşımamaktadır.

Selçuklularla ilgili lisansüstü tezlerde karşımıza çıkan diğer bir sorun da alana uzak akademisyenlerin tez danışmanlığı yapmasıdır. Bu durum tezlerdeki akademik kaliteyi olumsuz etkilemektedir. Öğretim üyesinin kendi alanı dışında kalan konularda gelişmeleri yakından takip etmesi, kaynaklara ve yapılmış çalışmalara hâkim olması nadir olarak mümkün olabilmektedir. Danışmanın kendi iş yoğunluğu içinde alanı dışında kalan konularda dünyadaki ilmî gelişmeleri yakından takip edebilmesi çok zordur. Bu sebeple tez danışmanının alanın içinde olması gerekmektedir. Eğer söz konusu doktora tezi olursa bu durum kesinlikle dikkate alınması gereken bir husustur. Tarih ana bilim dalında uzmanlık alanı Orta Çağ olmayıp, Eski Çağ veya Yakın Çağ ya da Türkiye Cumhuriyeti olan bir öğretim üyesinin Selçuklu konulu bir doktora tezine danışmanlık yapması tezin akademik niteliğine olumsuz etki etmektedir.

Selçuklu konulu tezler için söz konusu olmakla birlikte genel bir problem olarak karşımıza çıkan diğer bir husus, danışman ile öğrenci arasındaki iletişimsizlik sorunudur. Danışman ile öğrencinin iletişimin açık olması ve düzenli görüşmeleri tez ile ilgili pek çok sorunun daha ortaya çıkmadan çözüme kavuşmasını sağlama noktasında önemlidir. Tez çalışmasının daha az hatalı ve sorunsuz olabilmesi için öğrencinin danışmanı ile düzenli olarak görüşmesi gerekmektedir. Çünkü süreç içinde gündeme gelmeyen sorun ve hataların telafisi zaman ve emek kaybına neden olmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Makalede Selçuklularla ilgili 03.06.2023 tarihinden önce hazırlanmış yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik tezleri dikkate alınmış, incelenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. 1943-2023 yıllarını içine alan 80 yıllık zaman diliminde Selçukluları konu edinen 672 yüksek lisans, 191 doktora ve sanatta yeterlik olmak üzere toplam 863 lisansüstü tez hazırlandığı tespit edilmiştir. Selçuklu

²⁸ Örnek; *Selçuklu Devlet Adamlarından Celalettin Karatay'ın Türk Eğitim Sistemine Katkıları ve Eserleri; Selçuklu Devlet Yapısı İçinde Güvenlik; Harezşahlar Devleti'nin Büyük Selçuklu Devleti ve Türkiye Selçuklu Devleti ile olan ilişkileri* başlıklı tezler.

²⁹ Örnek; *Tarihi Süreç İçerisinde Anadolu Selçuklu Devleti'nde Kölelik Kurumu; Türkiye Selçukluları döneminde Kırım'da Selçuklu yönetimi, "Türkiye Selçuklu ve Beylikler Devrinde Kitap Kültürü ve İthâf Geleneği" ve "Menâkıb-ı'l-Ârifîn ve Menâkıb-ı Hüncâr Hacı Bektâş-ı Velî'ye Göre XIII. Yüzyıl Anadolusunda Toplum Yapısı ve Hayatı"* başlıklı tezler.

³⁰ Örnek; *"Hz. Mevlânâ, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü", "Şerefeddin Hatiroğlu ve Moğollara Karşı İsyanı" ve "Türkiye Selçuklularında Mutasavvıflar (1075-1308)"* başlıklı tezler

konulu bu lisansüstü tezlerin önemli bir kısmının danışmanlığı, tarih ana bilim dalı öğretim üyelerince yürütülmüşse de, sanat tarihi ve mimari başta olmak üzere diğer pek çok ana bilim dallarında çalışan öğretim üyelerinin de tez danışmanlığı yapmış olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye’de Selçuklularla ilgili ilk lisansüstü tez 1943 yılında hazırlanmıştır. Bu tarihten sonra siyasî, sosyal ve ekonomik gelişmelerle bağlantılı olarak çalışmalar azalmıştır. 2010 yılından sonra Selçuklular ile ilgili lisansüstü tezlerin sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Tezler, konu olarak en çok Selçuklu sanatı, en az da Selçuklu kaynak eserlerinin çevirisi üzerine hazırlanmıştır. Selçuklularla ilgili 42 farklı ana bilim dalında lisansüstü tez çalışılmıştır. Her ana bilim dalının kendi alanı ile ilgili Selçuklularda bir şey bulması, Selçuklu tarihi ve medeniyetinin ne kadar büyük olduğunun da önemli bir göstergesidir.

Selçuklu konulu lisansüstü tezler sayısal olarak en çok tarih, sonra sanat tarihi, daha sonra da İslâm tarihi ve sanatları ana bilim dallarında yapılmıştır. Selçuklu devletleri içinde en çok Türkiye Selçukluları daha sonra da Büyük Selçuklular konusunda tez hazırlanmıştır. En az tez Suriye Selçukluları ile ilgili çalışılmıştır.

Selçuklularla ilgili bazı lisansüstü tezler, çok iyi hazırlanmış ve özgün değere sahip iken, bazı lisansüstü tezler ise öncekilerden farklı bilgi, bakış açısı, yorum ve değerlendirmeler ortaya koyamamış olmaları sebebiyle tekrar olarak ifade edilebilecek bir özellik arz etmektedir. Konularda tekrarlar olmaması için aynı konular farklı kişiler tarafından farklı yorum ve değerlendirmeler içermeksizin çalışılmamalıdır. Zaman ve emek harcanılarak yapılan ancak orijinalliği olmayan tezler ilmî değer taşımamaktadır. Hâlbuki tezler, ilim âlemine katkı ve insanlığa hizmet bilinciyle hazırlanan çalışmalar olmalıdır. Danışman da öğrenci de, maddî ve manevî sorumluluklarının bilinciyle hareket etmeli, tekrar olacak çalışmalar düşünmemelidir. Tekrarları önlemenin çaresi danışman öğretim üyelerinin hazırlanan tezleri takip etmeleri ve öğrencilerini özgün konulara yönlendirmeleridir. Tekrar sorunu danışman kaynaklıdır, çözümü de danışmanların dikkat ve hassasiyeti ile mümkündür. Benzer konularda yığılma olmaması ve tekrarların önlenmesi noktasında en önemli görev ve sorumluluk danışmana düşmektedir. Bu husus ülkemiz insan kaynaklarının heba edilmeden daha etkin ve verimli kullanılabilmesi, maddî ve manevî kazanımlar için gereklilik olmaktan öte millî bir sorumluluktur. Tez çalışmaları bu şuur ve bilinçle yapılmalıdır.

Tezlerde tekrarları önlemek için yüksek lisans ders döneminde “Türkiye’de ve dünyada bilim dalı ile ilgili çalışmalar” veya “ana bilim / sanat dalındaki akademik gelişmeler” başlıklı zorunlu bir ders ihdas edilmelidir. Bu durum bilimsel gelişmelere duyarsızlığı ortadan kaldıracak, alan ile ilgili ulusal ve uluslararası çalışmaların öğrenilmesini sağlayacaktır.

Selçuklularla ilgili lisansüstü tezlerde akademik kalitenin artması ve özgün tezler hazırlanabilmesi için danışman öğretim üyeleri Orta Çağ tarihi alanından olmalıdır. Öğretim üyesinin kendi alanı dışında kalan konularda gelişmeleri yakından takip etmesi, kaynaklara ve yapılmış çalışmalara hâkim olması nadir olarak mümkün olabilmektedir. Bu sebeple eğer ilgili üniversitede alan uzmanı yoksa başka bir üniversiteden alan uzmanı öğretim üyesinin danışmanlığına müracaat edilmelidir. Aksi halde etik değerler ihmal edilmekte, akademik gelişim sekteye uğramakta, ilmî gelişmelerden uzaklaşmakta ve dünyadaki diğer bilim insanları ile rekabet edebilecek yetenekler yetişmesi mümkün olmamaktadır. Bu konuda enstitüler de yetkilerini kullanmalı, özellikle doktora tez danışmanlığı için, öğrencinin çalışılacağı konunun danışmanın alanı içinde olduğuna dair ana bilim dalı kurul kararı istemelidir. Dünyadaki ilmî çalışmalar içinde yer alabilmek, etkili ve söz sahibi olabilmek özgün çalışmalarla mümkün olabilmektedir.

Selçuklu konulu lisansüstü tezlerde kalitenin artması için yabancı dildeki bir eserin Türkçeye çevirisi tez konusu olarak verilmemelidir. Bir dilden başka bir dile aynen çeviri, orijinallik içermeyeceği için tez çalışması olarak düşünülmemelidir. Çünkü tercüme edilen eser özgün olmakla birlikte çeviri özgün değildir, çeviri ile bilim dünyasına katkı sağlanmış olmamaktadır. Bu sebeple lisansüstü tezlerde bir eserin çevirisi eğer tahkikli veya mukayeseli olarak gerçekleştirilmeyecekse konu olarak çalışılmamalı / çalıştırılmamalıdır.

Selçuklularla ilgili lisansüstü tez olarak Türkçe bir eserin içinden bir konu da çalışılmamalı / çalıştırılmamalıdır. Türkçe bir kitabın farklı sayfalarında bulunan bilgileri mukayese, tahlil, değerlendirme ve yorum yapmadan bir araya getirmek, derleme özelliği bile arz etmeyen bir yazı kaleme almaktan öte bir anlam ifade etmemektedir. Türkçe bir kitabın farklı sayfalarından toplanıp bir araya getirilen ancak tahlil, yorum ve değerlendirmeler içermeyen tezler, özgün olmamakta ve bilim dünyasına katkı sunmamaktadır.

Selçuklu konulu lisansüstü tezlerde giriş bölümünde olması gereken ancak ihmal edilen bir husus olarak; tezin çerçevesinin, kapsamının, sınırlılıklarının ve daha önce yapılmış benzer çalışmaların olup olmadığı ortaya konulmalıdır. Bu bilgiler ilke olarak giriş kısmında verilmeli ve iç tutarlılık ihmal edilmemelidir. Ayrıca tezlerdeki bölümlendirme yapılırken asıl konu ikinci veya üçüncü bölümde başlamamalıdır. Tez başlığı ile ilgisi ön bilgi olan, asıl konuya dâhil olmayan bilgiler girişte verilmelidir.

Selçuklular ile ilgili tezler için söz konusu olmakla birlikte genel bir problem olarak karşımıza çıkan diğer bir husus, danışman ile öğrenci arasındaki iletişimsizlik sorunudur. Danışman ile öğrencinin iletişimin açık olması ve düzenli görüşmeleri tez ile ilgili pek çok sorunun daha ortaya çıkmadan çözüme kavuşması için önemlidir. Tez çalışmasının daha az hatalı ve sorunsuz olabilmesi için öğrencinin danışmanı ile düzenli olarak görüşmesi çok önemlidir. Çünkü süreç içinde gündeme gelmeyen sorun ve hataların telafisi zaman ve emek kaybına neden olmaktadır. Bunlardan başka danışman tarafından konu verilirken, öğrencilerin yeterli alan bilgisine sahip olup olmadığı, yeteneği, imkânları, konunun zorluğu-kolaylığı, kapsam ve sınırlılıklarının olup-olmaması, kaynaklara ulaşım imkânı vd. pek çok hususun dikkate alınması ve hazırlanması mümkün konulara yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu yapılırken tamamen ilmî değer ve bilim âlemine katkı düşünülmemelidir. Mümkün olduğunca tez konusu olarak spesifik olmayan konulardan uzak durulmalı, dar bir alanı geniş bir literatür ile ortaya koyacak tez konuları tercih edilmelidir.

Selçuklularla ilgili yeni akademik çalışmalara ihtiyaç vardır. Daha önce hazırlanmış özgün eserler örnek gösterilerek, adaylara üzerinde çalışılmamış farklı araştırma konuları düşündürülmeli, alana ve bilim âlemine katkı yapacak tez üretilmesi teşvik edilmelidir. Tez danışmanlarının öğrencilerine hem kavram ve terim bilgisini arttıracak, hem de tahlil-tenkit ve metot olarak katkı sağlayacak örnek çalışmalar okutturması da hazırlanacak teze altyapı ve örneklik oluşturması bakımından önemlidir.

Selçuklularla ilgili bölge ve şehir tarihleri alanında bazı çalışmalar yapılmış olmakla birlikte yeni mikro tarih çalışmaları da teşvik edilmelidir. Tez çalışması öncesi adaylara, araştırma metotlarını bilme, kavram ve terimleri doğru kullanma, klasik kaynaklardan ve elektronik bilgi kaynaklarından istifade edebilme, güncel araştırmaları görme, bilgiler arasında mukayese yapabilme ve yorumlayabilme yeteneği kazandırılmalıdır. Usulünce özveriyle yapılan her çalışma ülkemizin geleceğine yapılan önemli bir yatırımdır.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

KAYNAKÇA

- Çörekçi, Sevil. *Selçuklu Dönemi Taçkapıları Motifleri ve Grafik Yorumu*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Gök, Tolga - Sılay, İlhan. "Lisansüstü Eğitimde Yüksek Lisans ve Doktora Programına Giriş Koşullarının İrdelenmesi Üzerine Bir Çalışma", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17/1 (2005), 137-140.
- Güzeldal, Murat. *Türkiye'de Selçuklu Tarihi Üzerine Yapılan Tezler ve Değerlendirmeleri (1990-2012)*. Kars: Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Hizmetli, Mustafa. "Türkiye'de Tarihçilik Konusunda Hazırlanmış Lisansüstü Tezler için Bir Bibliyografya Denemesi", *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, December, 2 / 2 (2016), 383-408.
- Karaman, Sedat - Bakırcı, Fehim. "Türkiye'de Lisansüstü Eğitim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5 / 2 (2010), 94-114.
- Kaya, Selim. "Selçuklu Tarih Yazımında Metodoloji ve Terminoloji Problematiği Üzerine Bir Değerlendirme", *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri*, ed. M. A. Hacıgökmen vd. 135-147. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Kesik, Muharrem. "Selçuklular Tarihi Alanında Yapılan Tezlerde Yaşanan Kalite ve Özgünlük Sorunu", *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri*, ed. M. A. Hacıgökmen vd. 101-109. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Öztürk Zayımoğlu, Filiz. - Sıgnaktekin, Cenap. "Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Hazırlanan Tarih Konulu Lisansüstü Tezlerdeki Eğilimler: Bir Meta-Sentez Çalışması", *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5 / 1 (2021), 152-176.
- Piyadeoğlu, Cihan. "Türkiye'de Selçuklu Tarihi Araştırmaları", *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri*, ed. M. A. Hacıgökmen vd. 111-133. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Stearns, Peter N. "Neden Tarih Öğreniyoruz? (Why Study History?)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Türkçe terc. Çeviren: Erkan Dinç, (2009) 2/1, 118-127.
- YÖK Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarihi: 20.04.2016, Sayısı: 29690.
- YÖK Ulusal Tez Merkezi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>